

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.32>

CHARAKTERYSTYKA KRYMINOLOGICZNA PODMIOTÓW WIKTYMIZACJI ZAWODOWEJ

Alina Baidalinova

aspirantka Wydziału Badań Kryminologicznych

*Naukowo-Badawczego Instytutu Badań nad Problemami Przestępczości imienia Akademika V.V. Stashyca
Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy (Charków, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-7745-5239

e-mail: alina.kalinina@ukr.net

Adnotacja. W artykule omówiono główne elementy kryminologicznej charakterystyki osobowości ofiary, wobec której przestępstwo zostało popełnione ze względu na jej przynależność zawodową. Wskazuje się, że działalność, którą dana osoba wykonuje zawodowo, może przyczynić się do powstania ryzyka wiktymizacji, ponieważ ta przynależność zawodowa ofiary staje się głównym powodem popełnienia szeregu przestępstw przeciwko niej. Na podstawie wyników badania empirycznego przeanalizowano cechy społeczno-demograficzne, karno-prawne, cechy społeczne oparte na rolach i cechy moralno-psychologiczne. Zaproponowano uogólniony portret podmiotu wiktymizacji zawodowej, który można opisać jako mężczyznę w wieku od 20 do 40 lat, z wyższym wykształceniem, żonatego, z reguły pracownika organów ścigania, charakteryzującego się neutralnym podejściem do sprawcy, z którym wcześniej przed popełnieniem przestępstwa przeciwko niemu miał kontakt w związku z wykonywaniem przez niego obowiązków zawodowych. Rozważono możliwości klasyfikacji podmiotów wiktymizacji zawodowej (według kryteriów publiczności zawodu i obecności ryzyka zawodowego).

Słowa kluczowe: wiktymizacja zawodowa, charakterystyka kryminologiczna, pokrzywdzony, ofiara, klasyfikacja.

THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE SUBJECTS OF PROFESSIONAL VICTIMIZATION

Alina Baidalinova

Postgraduate Student at the Department of Criminological Researches

*Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of National Ukrainian
Academy of Law Sciences (Kharkiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-7745-5239

e-mail: alina.kalinina@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the main elements of the criminological characteristics of the victim, against whom the crime was committed due to her professional affiliation. It is pointed out, that the person's activities that engages in professionally, may correspond to the risks of victimization. The victim's professional affiliation can become the main reason for committing a number of criminal offenses against her. Based on the results of the empirical research, socio-demographic, criminal-legal, socio-role and moral-psychological characteristics have been analyzed. A generalized portrait of a subject of professional victimization is proposed. Such subject can be described as a man aged 20 to 40, with higher education, married, usually a law enforcement officer, characterized by a neutral attitude to the offender, with whom before a crime has been committed, he had a contact in connection with the performance of his professional duties. Possibilities of classification of subjects of professional victimization (according to the criteria of publicity of the profession and the presence of professional risk) have been analyzed.

Key words: professional victimization, criminological characteristics, injured party, victim, classification.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ

Аліна Байдалінова

аспірантка відділу кримінологічних досліджень

*Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица
Національної академії правових наук України (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-7745-5239

e-mail: alina.kalinina@ukr.net

Анотація. У статті розглядаються головні елементи кримінологічної характеристики особи жертви, щодо якої злочин було вчинено через її професійну належність. Вказується, що діяльність, якою особа займається професійно, може сприяти виникненню ризиків віктимізації, оскільки саме професійна належність жертви стає головною причиною для вчинення низки кримінально каранних посягань щодо неї. На основі результатів емпіричного дослідження проаналізовано соціально-демографічні, кримінально-правові ознаки, соціально-рольову та морально-психологічну

характеристики. Запропоновано узагальнений портрет суб'єкта професійної віктимізації, якого можна описати як чоловіка віком від 20 до 40 років, з вищою освітою, одруженого, як правило, співробітника силових відомств, котрий вирізняється нейтральним ставленням до злочинця, з яким попередньо перед вчиненням щодо нього злочинного посягання мав контакт у зв'язку із виконанням своїх професійних обов'язків. Розглянуто можливості класифікації суб'єктів професійної віктимізації (за критеріями публічності професії та наявності професійного ризику).

Ключові слова: професійна віктимізація, кримінологічна характеристика, потерпілий, жертва, класифікація.

Вступ. Взаємодія жертви і злочинця є глибоко аналізованою проблемою, вивчення якої активізувалося в 50-ті рр. ХХ ст. разом із виникненням окремого напрямку наукових досліджень, присвячених різним видам жертв (зокрема й соціальних та військових конфліктів, природних катастроф тощо), – віктимології. Особливості осіб, які зазнають кримінально-протиправних посягань, характеризують за допомогою категорій «віктимність» (соціальна схильність, якість або здатність бути жертвою таких посягань за певних умов) і «віктимізація» (процес та результат перетворення на жертву злочину індивіда або соціальної групи). Зазначені процеси разом із жертвою злочину складають предмет віктимології як науки (Holina et al., 2017: 11–12).

Виникнення в особи ризику стати жертвою злочину пов'язане з низкою процесів як внутрішнього (віктимність особи), так і зовнішнього (віктимізація) характеру. Необхідно зазначити, що у віктимології вирізняють три рівні проявів вказаних факторів: індивідуальний, груповий та масовий. Наукове дослідження кожного з них буде актуальним доти, доки існують прояви кримінальної протиправності. В наш час особливу увагу науковці почали приділяти розробленню питань групової віктимності та віктимізації.

Групова віктимність виражається у спільній для окремих категорій осіб, що володіють певними, зокрема соціально-рольовими, характеристиками, які головним чином проявляються у підвищеній здатності за певних умов ставати жертвами злочинних посягань (Holina et al., 2017: 16). На груповому рівні йдеться про підвищення уразливості й заподіяння шкоди представникам соціальних груп, утворених за різними ознаками, та збільшення їхньої частки у контингенті жертв злочинів (Holina et al., 2017: 58–59). Виконання особою певної соціальної ролі попри її безпосередньо особистісні якості може підвищувати небезпечність вчинення щодо неї протиправних посягань лише внаслідок виконання цієї ролі, зокрема зайняття професійною діяльністю (Ререкажа, 1994: 57). У такому випадку йдеться про професійну віктимізацію особи.

За роки розвитку віктимології вченими було сформовано масивний пласт теоретичних та практичних напрацювань, головні результати яких втілено на практиці з метою зменшення негативного впливу злочинності на суспільство. Основоположними працями у сфері віктимологічних досліджень вважаються роботи В.В. Вандишева (V.V. Vandyshv), П.С. Дагеля (P.S. Dahel'), В.П. Коновалової (V.P. Konovalova), Н.Ф. Кузнецової (N.F. Kuznietsova), В.С. Мінської (V.S. Mins'ka), В.І. Полушинського (V.I. Polubyns'kyj), В.Я. Рибальської (V.Ya. Rybal'ska), Д.В. Рівмана (D.V. Rivman), Л.В. Франка (L.V. Frank), Г.І. Чечеля (H.I. Chechel') та інших.

Проблеми наукового осмислення жертв злочинів, їхніх головних характеристик та віктимологічного заповігання кримінальної протиправності в Україні висвітлювались у публікаціях С.В. Албула (S.V. Albul), В.С. Батиргарєєвої (V.S. Batorygareieva), В.В. Василевича (V.V. Vasylevych), В.В. Голіни (V.V. Holina), Б.М. Головкина (B.M. Holovkin), А.О. Джужі (A.O. Dzhuzha), О.М. Джужі (O.M. Dzhuzha), А.П. Закалюка (A.P. Zakaliuk), А.Ф. Зелінського (A.F. Zelins'kyj), О.М. Литвинова (O.M. Lytvynov), Д.М. Тичини (D.M. Tychyna), В.О. Тулякова (V.O. Tulyakov), О.В. Шаповалова (O.V. Shapovalov), О.Ю. Юрченко (O.Yu. Yurchenko) та інших. Науковці США, Канади, Європи та інших регіонів світу також активно роблять свій внесок у розвиток знання про жертву злочину, враховуючи особливості злочинності кожної з держав (наприклад, Т.В. Варчук (T.V. Varchuk), К.В. Вишневецький (K.V. Vishnevetskiy), М. Вольфганг (M. Wolfgang), В. Дернер (W. Doerner), С. Лаб (S. Lab), М. Макшейн (M. McShane), К. Миядзава (K. Myiadzava), А. Фаттах (A. Fattakh), Г. Шнайдер (G. Schneider) та багато інших).

Окремих питань професійної віктимізації у своїх наукових роботах приділяли увагу В.О. Туляков (V.O. Tulyakov) (досліджував віктимізацію підприємницької діяльності), М.В. Довгаль (M.V. Dovhal') (вивчав професійну віктимність представників органів державної влади), Г.О. Кулакова (H.O. Kulakova) (розкривала віктимологічний аспект злочинності щодо співробітників кримінально-виконавчої системи), І.А. Папкін (I.A. Papkin), С.В. Єрмолаєва-Задорожня (S.V. Yermolaieva-Zadorozhnia) та А.О. Джужа (A.O. Dzhuzha) (висвітлювали аспекти професійної віктимності співробітників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України) тощо.

Метою статті є надання кримінологічної характеристики жертвам кримінально-протиправних посягань, стосовно яких кримінальне правопорушення було вчинене через здійснення ними професійної діяльності, тобто суб'єктам професійної віктимізації.

Для досягнення поставленої мети дослідження було визначено такі завдання: 1) проаналізувати головні елементи кримінологічної характеристики особи жертви, щодо якої злочин було вчинено через її професійну належність; 2) надати узагальнений портрет такої жертви; 3) розглянути класифікаційні підходи до вказаних жертв кримінальних правопорушень.

Матеріали та методи. Основою дослідження є діалектичний метод і принципи теорії пізнання, за допомогою яких було здійснено обробку інформаційних даних, отриманих на теоретичному й емпіричному рівнях дослідження явища професійної віктимізації в Україні.

Під час дослідження з метою аналізу та обробки даних офіційних статистичних звітів Офісу Генерального прокурора України використовувалися статистичні методи (зведення, групування, статистичний аналіз). Опрацювання матеріалів судової практики та результатів ознайомлення із думкою співробітників

Національної поліції здійснювалося за допомогою конкретних соціологічних методів (зокрема опису, вивчення документів, анкетування тощо). Методи класифікації стали головними при здійсненні спроб групування суб'єктів професійної віктимізації в Україні.

Основна частина.

1. Загальна методика вивчення потерпілих від злочинів за професійною ознакою

Польський кримінолог Єжи Вафія підкреслює, що для кримінологічного аналізу жертви злочину має значення не жертва як така, а соціологічні та психологічні аспекти, що впливають, наприклад, на формування у кримінального правопорушника мотиву на вчинення діяння чи на інші обставини, що зумовлюють вибір жертви (Вафія, 1983: 107).

Діяльність, якою особа займається професійно, може сприяти виникненню ризиків віктимізації, оскільки саме професійна приналежність жертви стає головною причиною для вчинення низки кримінально караних посягань щодо неї. Зокрема, в Україні кількість осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень та виокремлені у статистичному обліку Офісом Генерального прокурора України за ознакою професії, в середньому становить 2–5% на рік від загальної кількості облікованих потерпілих від злочинів у державі (Prosecutor General's Office, 2014–2020).

Загальноприйнята у віктимології методика вивчення жертви злочину (кримінологічна характеристика) передбачає її аналіз за такими структурними блоками ознак:

- 1) соціально-демографічні ознаки (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо);
- 2) кримінально-правові ознаки (роль жертви в генезисі злочинної поведінки та у створенні криміногенної ситуації);
- 3) соціально-рольова характеристика (сукупність видів діяльності особи в системі суспільних відносин як громадянина, сім'янина, члена трудового колективу тощо);
- 4) морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує (Dzhuzha et al., 2006: 37–38).

Звісно, що така «універсальна» характеристика цілеспрямовано деталізується дослідниками під час розгляду окремих груп жертв злочинів залежно від їхньої специфіки. Ґрунтовна характеристика та узагальнений портрет потерпілого формуються на основі статистичних даних й емпіричних досліджень.

2. Кримінологічна характеристика суб'єктів професійної віктимізації

Для того, щоб розглянути суб'єктів професійної віктимізації, авторкою було проведено емпіричне дослідження із узагальнення матеріалів 235 архівних кримінальних проваджень, розглянутих судами України різних областей упродовж 2014–2020 рр. за ст. ст. 115 (п. 8 ч. 2), 121, 122, 125, 171, 343, 344, 345, 345¹, 346, 347, 347¹, 348, 350 Кримінального кодексу України, відповідно до яких потерпілим було визнано особу, злочин щодо якої вчинявся у зв'язку з її професійною зайнятістю. Всього було опрацьовано інформацію стосовно 247 потерпілих.

Орієнтуючись на наведені вище блоки ознак характеристики жертв злочину, розглянемо основні риси суб'єкта професійної віктимізації, виявлені в результаті проведеного нами емпіричного дослідження.

Соціально-демографічні ознаки. Серед усього різноманіття цієї групи ознак відзначимо, що:

1) за віком у цій групі потерпілих від злочину переважають особи від 20 до 30 років (52,0%) та від 30 до 40 років (30,5%), що пояснюється віком найвищої професійної активності. Вікова група від 40 до 60 років склала 14,0%, особи від 18 до 20 років – 2,0%. Найменша за чисельністю група потерпілих – особи, які вже досягли пенсійного віку (старше 60 років), але продовжували працювати – 1,5%;

2) за статевим розподілом серед потерпілих переважають особи чоловічої статі: 63,7% припадає на чоловіків, 36,3% – на жінок. Така перевага кореспондує із загальною тенденцією професійної віктимізації в Україні, у структурі якої відповідно до статистичних даних Офісу Генеральної прокуратури України переважають співробітники силових структур (Prosecutor General's Office, 2014–2020);

3) за рівнем освіти жертви злочинів розподілилися так: середню освіту на момент злочинного посягання мали 10,0%, професійно-технічну – 25,5%, неповну вищу – 2,7%, вищу – 60,3%. Освітньо-науковий або науковий рівень освіти мали 1,5% потерпілих. Оскільки розглядається саме професійна віктимізація, то абсолютна перевага осіб із вищою та професійно-технічною освітою є закономірною;

4) сімейний стан потерпілих: одружений / заміжня – 48,0%, неодружений / незаміжня – 31,5%, розлучений / розлучена – 20,5%;

5) щодо професійної приналежності потерпілих, то можна зазначити наступне:

У статистичній звітності Офісу Генерального прокурора, у розділі 7 Єдиного звіту про кримінальні правопорушення «Відомості про осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень», виокремлюються представники таких професій: депутат, поліцейський, військовослужбовець, суддя, адвокат, журналіст, працівник пошти (зокрема листоноша), лікар, керівник підприємства, працівник фінансово-кредитної сфери тощо. Найбільш чисельною категорією потерпілих серед перелічених професіоналів є працівники силових структур: Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ та військовослужбовці (Prosecutor General's Office, 2014–2020).

За результатами проведеного авторкою анкетування співробітників Національної поліції (респонденти: понад 800 слідчих, оперативних працівників, працівників відділів психологічного забезпечення, відділів моніторингу тощо; час проведення: 2018–2019 рр.) найвищий ризик стати жертвою злочину мали офіцери Національної поліції, офіцери Служби безпеки України, військовослужбовці Збройних сил України, працівники медичної сфери, судді, працівники установ виконання покарань, інкасатори, приватні підприємці,

працівники сфери послуг (касири закладів і торговельних точок із цілодобовим графіком роботи, таксисты, провізори тощо), працівники соціальної сфери (співробітники пошти, особи, зайняті у сфері соціального обслуговування), журналісти. Окремо респонденти вказали на волонтерів, громадських активістів та блогерів (Baidalinova, 2020: 151).

Кримінально-правові ознаки. Роль жертви в генезисі злочинної поведінки та у створенні криміногенної ситуації неодноразово розглядалася вченими. Головним чином така роль особи розкривається через зв'язки між злочинцем і його жертвою, а також через суб'єктивний аспект віктимогенної ситуації. За результатами емпіричного дослідження авторки було визначено, що у 29,3% випадків жертва не була попередньо знайома зі злочинцем, а у 70,7% випадків злочинець і жертва мали контакт у професійному житті останньої.

Щодо поведінки потерпілого перед вчиненням щодо нього кримінально караного діяння, то:

- у 60,0% випадків така поведінка була нейтральною;
- у 33,0% – позитивною (добррозичливою);
- у 5,0% – легковажною;
- у 2,0% – провокаційною.

Соціально-рольова характеристика як така для вивчення професійної віктимізації має значення в її професійно-рольовому прояві. Адже виконання професійної ролі, її повнота, адекватність характеристикам особистості, а також її сформованість є важливими як для окремої людини, так і для соціуму, в якому вона існує (Sobutska, 2012: 80). Виконання особою тієї чи іншої професійної ролі може бути пов'язане з певними професійними ризиками. Яскравий приклад такого ризику – виконання службових обов'язків працівником Національної поліції, військовослужбовцем Служби безпеки України або Державної прикордонної служби України.

Морально-психологічна характеристика – найскладніша частина характеристики як жертви злочину, так і особи злочинця. Структура морально-психологічного стану потерпілих охоплює такі їхні якості, як: агресивність, сварливість, схильність до вживання алкоголю, статево розбещеність, недбалий вибір знайомих тощо (Holina et al., 2017: 75). Через методологічну складність вивчення таких ознак цей блок досліджувався автором переважно на теоретичному рівні.

3. Класифікація суб'єктів професійної віктимізації

Головною метою віктимологічної класифікації є відображення генетичного зв'язку між поведінкою жертви, з одного боку, і діями злочинця до і під час вчинення злочину – з іншого (Dzhuzha O.M. et al., 2006: 56). У літературі зазначається, що класифікаційні системи, розроблені різними авторами, мають багато загальних елементів, які після їхньої модифікації підлягають групуванню в різних комбінаціях і сполученнях. Проте загальним недоліком для всіх наявних класифікацій є те, що основні їхні ознаки, які заздалегідь задані самими дослідниками, переважно статичні. Саме тому жодна з класифікацій не задовольняє повністю сучасних практичних потреб віктимологічних досліджень (Dzhuzha A.O., 2017: 134).

Суб'єкти професійної віктимізації через особливості зайняття різною професійною діяльністю наділені низкою різнохарактерних ознак, які, на перший погляд, важко класифікувати. Класифікація таких осіб ускладнюється за рахунок того, що на ринку праці постійно відбуваються зміни – він поповнюється блогерами, фотографами, особами, що пропонують витвори хендмейд, та іншими, які працюють головним чином на основі фрілансу. На нашу думку, можливо розподілити суб'єктів професійної віктимізації за критерієм публічності їхньої професії, а саме: на тих, чиє професійне життя тісно пов'язане з публічністю, відкритістю до людей (наприклад, депутати, журналісти, артисти, судді, прокурори, адвокати тощо), і тих, чиє професійне життя не пов'язане з публічністю (зокрема військовослужбовці).

У літературі запропоновано слухну класифікацію жертв злочинів за ознакою професійних занять, пов'язаних із ризиком. Зокрема, згідно з таким класифікаційним критерієм виокремлюються дві групи професіоналів:

- 1) службовці органів правопорядку та кримінальної юстиції (працівники Національної поліції, працівники установ виконання покарань, слідчі, прокурори, судді, адвокати тощо);
- 2) інкасатори, експедитори, охоронці, журналісти, мисливські та природоохоронні інспектори, водії таксі, касири-оператори АЗС, продавці нічних торговельних закладів (Holina et al., 2017: 129).

Кримінологічна характеристика суб'єктів професійної віктимізації – складна теоретична категорія. На основі загальної чотирьохелементної структури кримінологічної характеристики жертви злочину можна розглядати і групову віктимність. Головною ознакою, що становить науковий інтерес, у випадку дослідження професійної віктимізації є професійна приналежність жертви злочину або рід її занять, щодо зайняття яким можна сказати, що особа виконує якусь діяльність професійно (наприклад, блогерство, модельний бізнес, волонтерство тощо).

На основі результатів проведеного авторкою емпіричного дослідження можна запропонувати узагальнений, щоправда, значною мірою, портрет суб'єкта професійної віктимізації. Його можна описати як чоловіка віком від 20 до 40 років, з вищою освітою, одруженого, як правило, працівника силових відомств, котрий вирізняється нейтральним ставленням до злочинця, з яким попередньо перед вчиненням щодо нього злочинного посягання мав контакт у зв'язку з виконанням своїх професійних обов'язків.

Дискусійним питанням є класифікація суб'єктів професійної віктимізації. Зважаючи на різноманітність професій та специфіку зайняття кожною з них, така класифікація має більш умовний характер. Її головна мета – стати елементом у розробленні заходів щодо профілактики і запобігання професійній віктимізації.

Висновки. Кримінологічна характеристика суб'єктів професійної віктимізації – багатофакторна теоретична конструкція, за допомогою якої виявляються загальні ознаки особи, котра має ризик стати жертвою

злочинного посягання у зв'язку з зайняттям професійною діяльністю того чи іншого виду. Головна мета виявлення таких ознак – їхня систематизація (зокрема і шляхом застосування методу класифікації) для подальшого розроблення заходів щодо профілактики та протидії загальній і професійній віктимізації.

Список використаних джерел:

1. Віктимологія : навчальний посібник / В.В. Голіна та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Джужа А.О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 416 с.
3. Кримінологічна віктимологія : навчальний посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ : Атіка, 2006. 416 с.
4. Репецкая А.Л. Виновное поведение потерпевшего и принцип справедливости в уголовной политике. Иркутск : Издательство Иркутского университета, 1994. 152 с.
5. Бафия Е. Проблемы криминологии. Диалектика криминогенной ситуации. Москва : Юридическая литература, 1983. 150 с.
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення в державі за січень-грудень 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 та 2020 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
7. Байдалінова А.Ю. Кількісний вимір професійної віктимізації в Україні. Питання боротьби зі злочинністю. 2020. Вип. 40. С. 147–154. DOI: 10.31359/2079-6242-2020-40-147.
8. Собуцька Л.І. Професійна роль як одна з головних соціально-психологічних ролей особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 80–90.

References:

1. Holina V.V., B. M. Holovkin, M. Yu. Valujs'ka et al. (2017) / *Viktymolohiia : navch. posib.* [Victimology] / V. V. Holina, B. M. Holovkin (Ed.). Kharkiv : Pravo, 308 p. [in Ukrainian].
2. Dzhuzha A. O. (2017) *Viktymolohichni zasady zapobihannia zlochynam v Ukraini : teoriia ta praktyka : monohrafiia* [Victimological principles of crime prevention in Ukraine: theory and practice]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav. 416 p. [in Ukrainian].
3. Kryminolohichna viktymolohiia : navch. posib. (2006) [Criminological victimology] / Dzhuzha O. M. (ed.). Kyiv : Atika, 352 p. [in Ukrainian].
4. Repeckaja A. L. (1994) *Vinovnoe povedenie poterpevshego i princip spravedlivosti v ugovnojj politike* [The guilty behavior of the victim and the principle of justice in criminal policy]. Irkutsk: Izd-vo Irkut. un-ta., 152 p. [in Russian].
5. Bafija E. (1983) *Problemy kriminologii. Dialektika kriminogennoj situacii* [Problems of criminology. Dialectics of the crime situation]. Moskva : Jurid. lit., 150 p. [in Russian].
6. *Yedynyj zvit pro kryminal'ni pravovoprushennia v derzhavi za sichen'-hruden' 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 ta 2020 r.r.* URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> [in Ukrainian].
7. Bajdalinova A. Yu. (2020). *Kil'kisnyj vymir profesijnoi viktyimizatsii v Ukraini* [Quantitative measurement of professional victimization in Ukraine]. *Pytannia borot'by zi zlochynnistiu*. Vyp. 40. S. 147–154. DOI: 10.31359/2079-6242-2020-40-147. [in Ukrainian].
8. Sobuts'ka L. I. *Profesijna rol' iak odna z holovnykh sotsial'no-psykholohichnykh rolej osobystosti* [Professional role as one of the main socio and phycological role of a person]. *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2012. № 1. S. 80–90. [in Ukrainian].